

Stručni rad

FORMATIVNA PRATNJA DJECE U POČETNOJ PISMENOSTI

Lučka Šraml, profesorica razredne nastave

2. OŠ Slovenska Bistrica, Slovenija

Sažetak

Pismenost je proces koji započinje sa rođenjem; s formalnim učenjem čitanja i pisanja, dijete se prvi put susreće tek kad pođe u školu. Iako je mnogo toga napisano na temu pismenosti i predstavljeno je poprilično primjera dobre prakse, možemo uvijek dodati malo stvaralaštva i vlastite kreativnosti, što dovodi do posebno zanimljivih načina učenja prvih slova. Prijavljeni članak govori o iskustvu opismenjavanja u prvom razredu osnovne škole. Posebno se fokusira na učenje slova na učinkovit i kreativan način, gdje je motivacija i neovisnost djece u prvom planu. U članku je predstavljeno kako možemo postići učinkovite rezultate opismenjavanja kroz individualizirani, postupni i sustavni razvoj vještina čitanja i pisanja. Koriste se metode promatranja, opažanja i osjeta. Analizira se tijek lekcije sa elementima formalne pratnje, usredotočujući se na sposobnost pojedinaca i aktivnosti u različitim grupama (formiranje slova, određivanje i traženje glasa u riječi, slagalica itd.). Glavna svrha članka je pokazati da svako dijete, bez obzira na početnu razinu znanja, može postići jednostavan, ali važan cilj - prepoznati slovo odabirom pojedinačne aktivnosti iz niza ponuđenih aktivnosti. U postizanju ovih ciljeva glavnu ulogu igra „Gospođa Slovo“ koja učenike uči pisati određeno slovo prema odgovarajućem potezu.

Ključne riječi: pismenost, formativna pratnja, rad u kreativni uglovima, gospođa Slovo

1. Uvod

Prilikom obrazovanja djece u prvom razredu osnovne škole fokusirani smo na učenje slova na učinkovit i kreativan način, gdje je u prvom planu motivacija i neovisnost djece u radu u različitim kreativnim skupinama. Dodatnu motivaciju pruža učitelj koji zastupa gospođu Slovu.

Istražujemo individualizirani, postupni i sustavni razvoj vještina čitanja i pisanja. Elementi formativne pratnje također su uključeni u sam postupak. To se pokazalo vrlo učinkovitim, jer učenik odmah dobiva povratne informacije o napretku svog rada.

Početna pismenost temeljna je faza pismenosti i uključuje: pripremu za čitanje i pisanje (vještine pred pismenosti), sustavno čitanje slova, razvoj i vježbanje tehnika čitanja i pisanja. Što znači izraz "sustavna pismenost"? Riječ sistematičnost označava da je proces opismenjavanja sustav koji je uredan, planiran i promišljen. Za svakog učenika prolazi kroz iste faze (gore), ali za svaku različitu brzinu, koju učitelj pažljivo planira odabirom aktivnosti za učenika ili grupa učenika.

1.1. Pismenost

Ako pitate učenika prvog razreda što očekuje od škole, reći će vam da će naučiti čitati, pisati i računati. Pismenost je složen proces koji uključuje ne samo čitanje i pisanje, već i govor i slušanje. Znamo da je opismenjavanje proces koji započinje rođenjem, a formalnim učenjem pisanja i čitanja dijete se s njim susreće tek kad uđe u školu. Preciznije, faze razvoja pismenosti definirali su mnogi autori. Stope čitanja po Gilletu, Trmpleu, Crawfordu i Cooneyju su sljedeće (Pečjak, 2010) :

- Nova pismenost: sve što dijete zna o čitanju materijala, čitanju i pisanju prije nego što samostalno pročita (tipično za dob od 2-5 / 6 godina);
- početno čitanje i pisanje: dijete prepoznaje odnos između pojedinih slova i zvukova (tipično za dob 5 / 6-6 / 7 godina);

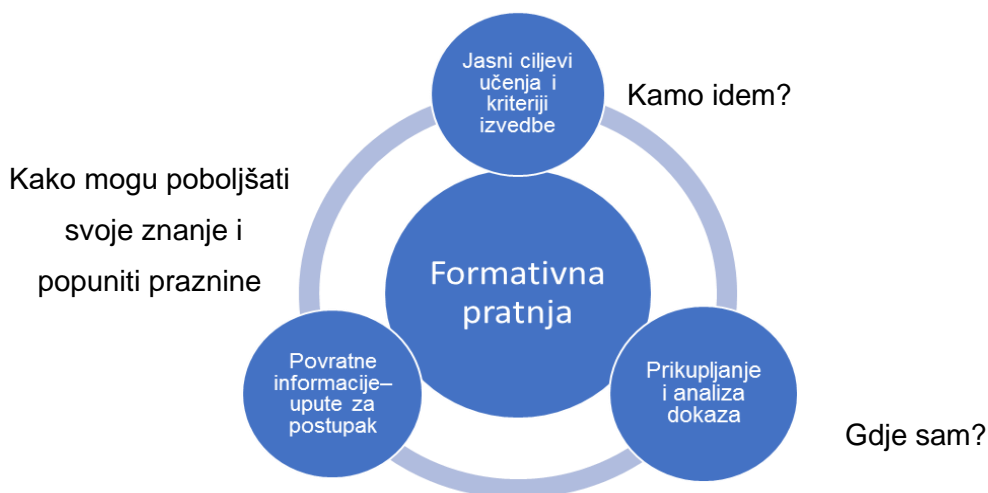
- tečnost čitanja i pisanja: dijete samostalno čita literaturu koja odgovara njegovoj dobi, piše i točno piše riječi (tipično za dob od 7-8 godina);
- čitanje za učenje i čitanje za zabavu: mlada osoba čita knjige za zabavu i koristi se čitanjem kako bi pronašla informacije (tipično za dob od 8-18 godina);
- Zrelo čitanje: kritičko čitanje (može se dogoditi između 8. i 18. godine).

1.2. Početna pismenost

Cilj pismenosti je postići razinu funkcionalne pismenosti učenika (Sonja Pečjak, 1999). Mnogo je strategija za podučavanje čitanja i pisanja, ali istraživači su jednoglasni u razvojnim fazama čitanja (Zrimšek, 2003). Pismenost uključuje tri faze. Prva faza uključuje sustavni razvoj vještina pred pismenosti, druga faza uključuje sustavni razvoj tehnika čitanja i pisanja, a treća faza uključuje sustavni razvoj čitanja razumijevanjem i pisanjem jednostavnih tekstova (Curriculum, 2011). Teorija razvoja komunikacijskih vještina kaže da djeca prvo slušaju, zatim govore, čitaju i na kraju pišu.

1.3. Elementi formativne pratnje

Formativno praćenje učinkovit je alat koji dovodi do bolje kvalitete učenja i poučavanja. Učenik sudjeluje u formuliranju ciljeva učenja i kriterija izvedbe. Tek tada razumije oboje, pa je motiviraniji, aktivniji i usredotočeniji na učenje. Sve zajedno dovodi do toga da učenik preuzme odgovornost za svoje znanje (slika 1).

Slika 1: Formativna pratnja

Elementi formativnog praćenja (ZRSS grupa autora, 2017) su:

- Svrhe učenja i kriteriji izvedbe: svrhe učenja transformirani su ciljevi učenja, jezik koji učenici razumiju. Kriteriji uspjeha su izjave povezane sa svrhom učenja ili izvedene iz standarda znanja. Daju učenicima odgovor na to kako znati kako su ciljevi učenja uspješno postignuti.
- Dokazi: oni su zbirka učeničkih izvršenih zadataka u svim fazama procesa učenja. Pruža nastavniku uvid u učeničko razumijevanje i učenje. Tako se tijekom dugog vremenskog razdoblja i na različite načine prikupljaju različiti dokazi o učeničkim radu. Pružaju nastavniku cjelovit uvid u učenje učenika.
- Povratne informacije: govori učeniku kako napreduje u svojim naporima da postigne cilj. Ključno je za uspješno učenje u svim fazama. Potiče učenika da razmisli o pitanju gdje sam trenutno na putu do cilja i što trebam učiniti da bih ga postigao (do trenutka kada je došao, do koje je razine znanja već došao, pronalaženja nedostataka i načina za njihovo uklanjanje).
- Problemi s podrškom učenju: oni se javljaju tijekom cijelog procesa učenja. Oni su vrlo važni, jer s njima saznajemo što učenik već zna, kako razmišlja i što ga zanima, kakvo je razumijevanje njegovog nastavnog materijala i kako uči. Pitanja učitelja trebaju biti usklađena sa svrhom učenja.

• Samoprocjena i vršnjačka evaluacija važan su izvor informacija za učitelja, jer mu pomaže da planira nastavu prema potrebama učenika. Ako je samo-ocjena izostavljena, prethodni koraci formativnog praćenja nemaju stvarno značenje. Učenici kvalitetno ocjenjuju svoja postignuća samo ako dobro poznaju kriterije uspjeha.

U vršnjačkoj evaluaciji moramo biti oprezni da učenik koristi konstruktivne povratne informacije kolega iz razreda. Stoga je potrebno naučiti učenike da daju kvalitetne povratne informacije. Ovo bi trebalo biti informativno i ohrabrujuće (primjer: dvije zvjezdice: Dobro sam se snašao, jedna želja: što još moram poboljšati (slika 2).

Slika 2: Primer povratne informacije: dvije zvijezde, jedna želja

2. Praktična provedba

Sadržaj prikazane lekcije je individualizirani, postupni i sustavni razvoj vještina čitanja i pisanja. U ovoj lekciji svako dijete, bez obzira na početnu razinu znanja, može doseći jednostavan, ali važan cilj - prepoznati slovo odabirom pojedinačne aktivnosti iz ponuđenog niza aktivnosti. Motivacija je gospođa Slovo (prerušena učiteljica) koja na razigran način prezentira pismo i uči učenike ispravnim potezima. Predstavljen je tijek lekcije, blok lekcija, s elementima formativne pratnje, u prvom planu sa sposobnošću pojedinca i aktivnostima u različitim skupinama.

2.1. Tijek školskog časa

Aktivnosti učenja odvijaju se u 4 dijela:

(i) Prvi dio - Utvrđivanje i aktiviranje predznanja: na početku lekcije okupljamo se u jutarnjem krugu, gdje se upoznajemo s postupanjem s određenim slovom, određujemo ciljeve učenja i razvijamo kriterije uspješnosti. Ciljevi učenja su sljedeći:

- znati velika slova;
- znati čitati i pisati slova u pojedinim riječima i rečenicama;
- Sjednite pravilno i držite olovku.

Učenik će biti uspješan kada ispuni sljedeće kriterije uspješnosti:

- prepoznao slova abecede i imenovao ih;
- pišu se i pišu riječi;
- potražite novo slovo u riječi (na početku, sredini i kraju riječi);
- pravilno sjednite i držite olovku;
- pravilno postavite prste (razmak između slova);
- pritisnite olovku točno na podnožje;
- pravilno napišite slovo u dogovorenom smjeru, obliku i veličini.

Didaktičkom igrom otkrivamo djeci predznanje, zatim ih gospođa Slovo odvodi u čarobni svijet slova (priča, pjesma o pismu). Također ih upoznaje s ispravnim pravopisom slova.

(ii) Drugi dio - Samostalan rad u skupini: učenici samostalno predstavljaju rad u skupini koje već poznaju:

Prva skupina - formatiranje slova na različite načine:

- gumicom na noktima;
- s čepovima od pluta;
- s plastelinom na stolu;

- hodanje po slovima na podu.

Druga skupina - pisanje pisma na različite načine:

- bojanje, rezanje i lijepljenje slova u bilježnicu;

- samostalno pisanje pisma na pripremljenoj pozadini.

Treća skupina - određivanje glasa u riječi:

- učenik određuje gdje je slovo u riječi (na početku, u sredini ili na kraju).

Četvrta skupina - pronađite glas u riječi:

- učenik isječkom označava početni / završni zvuk u riječi

Peta skupina - vesela abeceda (slagalica).

Šesta skupina - slova i riječi (slagalica).

Sedma skupina - abeceda (slagalice).

Osma skupina – tiha je skupina (namijenjen učenicima koji već znaju čitati):

- namijenjen je rješavanju radnog lista o abecedi i čitanju.

Nakon završetka rada u uglovima slijedi samo-ocjena (slika 3 a)) i priloženi radni list (slika 3 b)).

a)

UČIM SE ČRKO _____	IME:
OBLIKUJEM ČRKO: - Z GUMICO - Z BUCIKAMI - S PLASTELINOM - HODIM PO ČRKAH NA TLEH	ZAPISUJEM ČRKO - NA PRIPRAVLJENO PODLAGO - ČRKO POBARVAM, STRIŽEM IN NALEPIM V ZVEZEK
😊 😐 😞	😊 😐 😞
IŠČEM GLASOVE V BESEDAH - NA ZAČETKU BESEDE - NA KONCU BESEDE	DOLOČIM GLAS V BESEDI - NA ZAČETKU BESEDE - NA SREDINI BESEDE - NA KONCU BESEDE
😊 😐 😞	😊 😐 😞
VESELA ABECEDA - SESTAVLIAM ČRKE IN BESEDE	ABECEDA - REŠUJEM UČNI LIST - BEREM
😊 😐 😞	😊 😐 😞

b)

Slika 3: a) Rad u kreativnim uglovima. b) Radni list

Svaki učenik dobiva svoj radni list samoprocjene. Kad izvrši određeni zadatak, provjerava ga i oslikava osmijeh. Iz radnog lista je jasno da on radi samo zadatke koji mu se sviđaju, a ne nužno sve. Samo je vrijeme za rad u zavojsima ograničeno i ne radi se za svaki ugao. Učenici se premještaju iz skupine u skupino prema svom interesu.

(iii) Treći dio - sređivanje skupine i priprema za pisanje slova u bilježnicu: namijenjeno je sređivanju skupine, pripremi bilježnica, pomicanju ruke kako bi se pripremila za pisanje. Dijete izvodi vježbe za pomicanje ruke (kruženje ramenima u oba smjera, kruženje u laktu u oba smjera, kruženje u zglobu u oba smjera, guranje ispružene ruke prema gore, držanje drugim pokretom, guranje ispružene ruke prema unutra, držanje pokreta drugom rukom, gurnite ispruženi dlan naprijed-natrag, snažno istegnite sve prste, snažno stisnite prste u šaku, ponovite sve vježbe pet puta).

Nakon što je pomaknula ruku, gospođa Slovo još jednom pokazuje točan pravopis slova i prati samostalni rad u biljeznicama. Učiteljici stalno daju povratne informacije. Nakon završetka posla, djeca razmišljaju o tome koliko su dobro obavila posao prema zadanim kriterijima, koliko su uspjeli i odgovarajućom osmijehom slikaju žutu boju.

(iv) Četvrti dio - Procjena: provodi se uz pomoć reflektirajuće kocke, gdje postoji šest pitanja (po jedno na svakoj mreži kockica):

- Oko čega ti treba pomoć?
- Što ti je bilo najteže?
- Što si danas naučili?
- Čime si najzadovoljniji?
- Gdje si morao dobro razmisliti?;
- Što te još zanima?

3. Zaključak

U predstavljenom radu razgovarali smo o inovativnom pristupu podučavanju slova djece prvog razreda. Koristi se formativno praćenje učenika, pri čemu nastavnik potiče samoregulaciju, samo-ocjena i odgovornost kod učenika. Učenik, s druge strane, postaje istraživač vlastitog napretka.

Glavna svrha formativnog praćenja učenika je da svako od djece, bez obzira na početnu razinu znanja, postigne jednostavan, ali važan cilj: naučiti slovo odabirom pojedinačne aktivnosti iz ponuđene skupine, na jedinstven, nenametljiv način. Djeca su bila uspješna i kritična u samoprocjeni. Takav se pristup pokazao vrlo uspješnim.

4. Literatura

- [1] Pečjak, S. (2010). Psihološki vidiki bralne pismenosti: od teorije k praksi Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- [2] Pečjak, S. (1999). Koncept opismenjecvana v luči sodobnih znanj o strateškem učenju. Psihološka obzorja (Ljubljana), Letnik 8. št. 4.
- [3] Zrimšek, N. (2003). Začetno opismenjevanje. Ljubljana. Pedagoška fakulteta.
- [4] Učni načrt (2011). Učni načrt za OŠ. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.
- [5] Skupina avtorjev (2017): Formativno spremljanje v podopro učenju, Priročnik za učitelje in strokovne delavce. ZRSŠ, Ljubljana 2017.